ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ସହିଦ୍

ଡକ୍ଟର ସୁବ୍ରତ କୁମାର ପୃଷ୍ଟି

ଭାରତର ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଥମ ରାଜ୍ୟ ଭାବରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଓଡିଶାର ବୟସ ୮୧ ହେଲା । ସେହିଭଳି ଓଡିଆ ଏକ ଗୌରବମୟ ପ୍ରାଚୀନ ମୌଳିକ ଭାଷା ଭାବରେ ଓଡିଆଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମାନ୍ୟତା ପାଇବାର ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ କଲା । ସ୍ୱାଧୀନ ସଂଘୀୟ ଭାରତର ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ ପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ଥିବା ଓଡିଶାର ୨୫୦୦ବର୍ଷର ଏହି ସମୃଦ୍ଧ ଭାଷା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଏସିଆ ଅଞ୍ଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଓଡିଆଭାଷା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ରାଜନୈତିକ ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, ଯେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣର ସାମନ୍ତରାଜା ଚୋଳଗଙ୍ଗଦେବ ସକଳୋତ୍କଳର ରାଜା ହୋଇ ଲୋକଭାଷା ଉଡ୍ର ବା ଓଡିଆକୁ ପୁଣିଥରେ ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ରାଜଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ଦେଲେ । ସେହିପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲା ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, ଯେତେବେଳେ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା କେବଳ ଉଡ୍ର ବା ଓଡିଆଭାଷା ରାଜଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ପାଇଲା । ତୃତୀୟ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, ଯେତେବେଳେ ଓଡିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ତେଲୁଗୁ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାକୁ ରାଜଭାଷା ଭାବରେ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଦୁଃଖର କଥା ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ବିସ୍ତୃତ ତଥ୍ୟ ନ ଥିବାବେଳେ ତୃତୀୟଟିର ତଥ୍ୟ ଆମ ପାଖରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜାତି ବଦଳରେ ଜାତିଆଣ ପ୍ରୀତି ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଓଡିଶାରେ ଇଂରେଜ ଶାସନର ଇତିହାସ ବେଶୀ ଦିନର ନୁହେଁ । ମୋଗଲ ଅଧିକୃତ ଓଡିଶାର ୫ ଦଣ୍ଡପାଟ ମଧ୍ୟରୁ ଚିକାକୋଲ ଓ ରାଜମୁଣ୍ଡାରି ଦଣ୍ଡପାଟ ୧୭୨୬ରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହାଇଦ୍ରାବାଦ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ହେବା ପରେ ଉତ୍ତର ସରକାର ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲା । ପରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ଉତ୍ତରାଧିକାର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଥମେ ଫରାସୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଡ୍ୟୁପ୍ଲେକ୍ସଙ୍କ ଅଧୀନକୁ ୧୭୫୧ରେ ଓ ୧୭୫୪ରେ ଇଂରେଜନ ଅଧୀନକୁ ଆସିବା ପରେ ମାନ୍ଦ୍ରାସ ସହିତ ଏହାର ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଲା । ସେହିପରି ଜଳେଶ୍ୱର ଦଣ୍ଡପାଟର ୯୦ ଭାଗ ଅଞ୍ଚଳ ୧୭୫୭ରେ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଓଡିଶା ୧୮୦୩ରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା ସହିତ ମିଶିଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କଳାହାଣ୍ଡି, ସମ୍ବଲପୁର, ବସ୍ତର, ରାୟପୁର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଛୋଟନାଗପୁର କମିଶନର ଓ ପରେ ୩୦.୪.୧୮୬୩ରେ ଗଠିତ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଡିଭିଜନରେ ମିଶାଇ ଦିଆଗଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାସ ଅଧୀନସ୍ଥ ଓଡିଆ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡିଆରେ ସବୁ କାମ ହେଉଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନରେ ବୌଦରାଜା ପିତାମ୍ବର ଦେବ ବିଫଳ ହେବାରୁ ୧୫ ଫେବୃଆରୀ ୧୮୫୫ରେ ବୌଦର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ କନ୍ଧମାଳ ନାମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତହସିଲ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନରେ ରହିଲା । ଏହାର ବାଲିଗୁଡା ଉପଖଣ୍ଡ ସହ ନିକଟତମ ରାଜ୍ୟ ଘୁମୁସର ମାନ୍ଦ୍ରାସ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନର ନକସାଲ ଦମନ ଭଳି ସେହି ସମୟରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦୃଢ ଭାବରେ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ମେରିଆ ପ୍ରଥା

ବିଲୋପ ନାମକ ଏକ ଅଭିନବ କୌଶଳ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ଏହି ଦମନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଇଂଲିଶ ଏଜେଣ୍ଟ ମାକନିଲଙ୍କ ଅତ୍ୟଧିକ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇ କନ୍ଧମାନଙ୍କ ହତ୍ୟା ଯୋଜନାକୁ ବେଲଗୁଣ୍ଠାର ଜଣେ ଦଫାଦାର ଦୀନବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ କୌଶଳ କରି ବିଫଳ କରିଦେଲେ । ଏହି ଦୀନବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବିଷୟରେ କୁହାଯାଏ ଯେ, ବହୁ ଦିନରୁ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦଳିତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦୀର୍ଘଦିନର ସହାବସ୍ଥାନକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁ–ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ବିଭେଦକୁ ଆୟୁଧ କରିଥିଲେ । କାରଣ ସେସମୟର କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ହୋଇ କନ୍ଧମେଳିକୁ ଦିଗଦର୍ଶନ ଦେଉଥିଲେ । ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଯେପରି ଛଳନା, ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଓ କୂଟନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଦମନ କରିଦିଆଗଲା, ଠିକ ସେହିପରି କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦଫାଦାର ଦୀନବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଛଳନା, ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଓ କୂଟନୀତି ମାଧ୍ୟମରେ ଦମନ କରି ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ବିଶିପଡାର ପ୍ରଥମ ତହସିଲଦାର ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଇଂରେଜ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଅଧିକ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କଲେ ।

କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହର ଦମନ ପାଇଁ ଇଂରେଜ ଶାସକଙ୍କୁ ତେଲେଙ୍ଗା କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ ସହିତ ଓଡିଆ ତହସିଲଦାର ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କ ଷଡଯନ୍ତ୍ର ସମଗ୍ର କନ୍ଧମାଳ, ବାଲିଗୁଡା ଓ ଘୁମୁସର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଆତଙ୍କର ଛାୟା ଦେଖାଦେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଉପକୂଳ ଓଡିଶାରେ ବଙ୍ଗାଳୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ଇଂରେଜ କମ୍ପାନୀ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟକୃତ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଦୁଇ ତୃତୀୟାଂଶ ଓଡିଆଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମଗ୍ର ଓଡିଆ ଜାତି ପାଇଁ ଏକ ସତର୍କ ଘଣ୍ଟି ବଜାଇଥିଲା । ପୁଣି ଓଡିଆଙ୍କ ଅଭାବରେ ଓଡିଆ ପୁସ୍ତକ ଅଭାବର ଆଳ ଦେଖାଇ ବଙ୍ଗ ଅଧୀନସ୍ଥ ଓଡିଶାର ହାତଗଣତି ନୂତନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡିଆ ବଦଳରେ ବଙ୍ଗଳା ମାଧ୍ୟମ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ଦାବି ଆଉ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିପଦର ସୂଚନା ଦେଉଥିଲା । ତେବେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଉପକୂଳ ଓଡିଆଙ୍କ ଦୃଢ ପ୍ରତିବାଦ ଯୋଗୁଁ ତା. ୮.୧୧.୧୮୬୯ରିଖରେ ଓଡିଶା କମିଶନର ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କିତ ଘୋଷଣାନାମା 'ଓଡିଶାରେ ଯିଏ ରହିବ, ସେ ଓଡିଆ ପଢିବାକୁ ବାଧ୍ୟ' ପ୍ରକାଶ ସହିତ ମାକଲେ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣରେ ନିର୍ମିତ ଏହି ନୂତନ ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଅଭାବ ପୂରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦିଆଗଲା । ଏଥିରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ବହୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଶିକ୍ଷକ ଓଡିଶା ଛାଡିଥିବା ବେଳେ ଆଶା ହରାଇ ନ ଥିବା ନୂତନ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ଶିକ୍ଷକ କାନ୍ତିଲାଲ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓଡିଆ ଭାଷାର ଅସାରତା ଦେଖାଇବାକୁ ଜାନୁଆରୀ ୧୮୭୦ରେ 'ଉଡିୟା ଏକଟା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୟେ' ନାମକ ଦୁର୍ବଳ ଯୁକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ଆଶା ଆଶଙ୍କାର ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା ପକାଇ ସାରିଥିବାରୁ ଏହି ପୁସ୍ତକ କେବଳ ଶିରୋନାମା ଭିତରେ ବଞ୍ଚି ରହିଗଲା । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କିତ ଏହି ବାଦବିବାଦ କେବଳ ନୂତନ ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମକୁ ନେଇ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟର ଥିବା ୧୦୦ଟି ସ୍କୁଲରେ ମୋଟ ୧୦ଜଣ ବି ଓଡିଆ ପିଲା ପଢୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ସବୁ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ, ମରାଠୀ ଓ ମୁସଲିମ୍ । ପୁଣି ଏହି ସମୟରେ ଓଡିଆଭାଷାରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିବାରୁ ତଥା ଏହି ବାଦବିବାଦରେ ଭାଷା ବଦଳରେ ଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଓଡିଆଭାଷା ବଦଳରେ କେବଳ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତି ବିଷୟକ ବିଶେଷ ଚର୍ଚ୍ଚା ଥିଲା ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତର ସରକାର ବା ଘୁମୁସର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଶାସନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ତେଲୁଗୁରେ ହେବାଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣ ବହୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ । କଚେରି ଲେଖାପଢା କାମ କରୁଥିବା ଚତୁର ଶିଷ୍ଟକରଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀକରଣ ନିଜ ଜୀବିକାପାଇଁ ମାତୃଭାଷା ଓଡିଆ ଛାଡି ତେଲୁଗୁ ଶିଖିଲେ । ଏମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ଓଡିଆ ମିଶା ତେଲୁଗୁ ହେଲା । ଏମାନେ ତେଲୁଗୁ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି ଓଡିଆଙ୍କୁ ଅଧିକ ଶୋଷଣ କଲେ । ଇଂରେଜ ସହିତ ତେଲୁଗୁ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଓଡିଆ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସହିତ ତାଳ ଦେଇ ବଙ୍ଗ ଅଧୀନସ୍ଥ ଓଡିଆଙ୍କ ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତି ଦେଖିବା ପରେ ମାଡ୍ରାସ ଅଧୀନସ୍ଥ ଶିକ୍ଷିତ ଓଡିଆଙ୍କ ଚେତନା ଉଦୟ ଘଟିଲା । ଏଣେ ଅମାନୁଷିକ ଭାବରେ କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଏହି ଚେତନାକୁ ଆହୁରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିଦେଲା । ଏହି ସମୟରେ ୧୮୬୪ରେ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର

ଦେଓ ବାଲିଗୁଡା ଅଧୀନସ୍ଥ କାଟିଙ୍ଗିଆ ଜମିଦାରି ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ। ଜଣେ ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା, ସ୍ୱାଭିମାନୀ ଓ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ, ଓଡିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ଶାସନାଧୀନ ନ କଲେ ତଥା ଏହି ମାଟିର ଉତ୍ତରପିଢି ମାତୃଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇଲେ ଐତିହ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ଓଡିଶାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇଯିବ। ଏଥିପାଇଁ ସେ ଓଡିଆଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ। ଏହା ହିଁ ଥିଲା ପ୍ରକୃତରେ ଓଡିଆଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱର, ଯାହା ଶୁଭିଥିଲା ସୁଦୂର କନ୍ଧମାଳ ମାଟିରୁ। ନିଜ ଚିନ୍ତନକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ଦାନିଏଲ ମହାନ୍ତି, ବଳରାମ ମହାରଣା, ରସୁଲକୁଣ୍ଡାର ଦୀନବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ନରସିଂହ ଦାସ, କନକତୁରୁର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଦାସ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ କ୍ରମେ ୧୮୬୮ରେ ଗଢିଲେ ଗଞ୍ଜାମ ହିତବାଦିନୀ ସଭା।

ସେ ହେଲେ ଏହାର ସର୍ବସମ୍ମତ ସଭାପତି ଓ ଉଇଲିୟମ ମହାନ୍ତି ଏହାର ସମ୍ପାଦକ। ଦକ୍ଷିଣ- ପଶ୍ଚିମ ଓଡିଶାର ସମସ୍ତ ଦେଶୀୟ ରାଜା, ଜମିଦାର, ଲେଖକ, ମାତୃଭାଷାପ୍ରେମୀ ଶିକ୍ଷିତ ଓଡିଆ, ଛୋଟବଡ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସଂଗଠନର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଯୋଗାଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରି ସେ ଗଞ୍ଜାମ ହିତବାଦିନୀ ସଭାର ପ୍ରଥମ ବୈଠକ ୧୪.୯.୧୮୭୦ରେ ରସୁଲକୁଣ୍ଡା (ବର୍ତ୍ତମାନର ଭଞ୍ଜନଗର)ଠାରେ ଆୟୋଜନ କଲେ। ଏହି ସଭାପକ୍ଷରୁ ଓଡିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡିଆଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କୁ ସ୍ମାରକପତ୍ର ଦେବା ସହିତ 'ମହରଗ ବେଳେ ଗାଇ ଓ ବିପତ୍ତି ବେଳେ ଭାଇ' ଡାକ ବଚନ ଅନୁରୂପେ ଉତ୍କଳର ଭାଇମାନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଅଧୀନସ୍ଥ ହତଭାଗ୍ୟ ଓଡିଆଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ବୋଲି ସଦସ୍ୟ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଦାସ ଉତ୍କଳଦୀପିକା (୨୨.୧୦.୧୮୭୦)ମାଧ୍ୟମରେ ଉପକୂଳ ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ଆକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ। ଏହି ବୈଠକର ସଫଳତା ପରେ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା ପାଇଁ ୧୮୭୨ରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ମାଡ୍ରାସ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଓଡିଆ ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଗଣଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଞ୍ଜାମ ବଦଳରେ ଓଡିଆ ହିତବାଦିନୀ ସଭା ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଓ ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ରହିଲେ ନିଜେ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର ରାଓ। ଏହି ସଭା ପକ୍ଷରୁ କାଳିପଦ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ହାତରେ ବ୍ରିଟିଶ ମହାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ୪ଦଫା ସମ୍ବଳିତ ଦାବିପତ୍ର ପଠାଇଥିଲେ। ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାର ୧୮ ଅକ୍ଟୋବର ୧୮୭୩ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ଦାବିଗୁଡିକ ହେଲା, ୧-ଗଞ୍ଜାମବାସୀଙ୍କୁ ଓଡିଆଭାଷା ଓ ଲିପିରେ ଯୋଗାଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଉ। ୨- ସମସ୍ତ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର, ରେକର୍ଡ ଆଦି ଓଡିଆରେ ଲେଖାଯାଉ। ୩- ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡିଆ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉ। ୪- ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ସମସ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଉ।

ହିତବାଦିନୀ ସଭାର ଦାବୀ ସିଧାସଳଖ ବ୍ରିଟିଶ ମହାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କରି ଆଦେଶ ବଳରେ ୪.୩.୧୮୭୨ରିଖରେ ସରକାରୀ ଆଦେଶଦ୍ୱାରା ଓଡିଆଭାଷା ପୁନଃ ପ୍ରଚଳନ ହେଲା। ଏହି ଆଦେଶ କିପରି ବିକୃତ ଓଡିଆରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ତାହାର ଅବିକଳ ନକଲ ଏଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା।

'ତେଲେଙ୍ଗା ଭାଷାରେ ଲେଖାଇ ଓଡ୍ର ଲୋକେ ଦାଖଲ କରିବା ଅର୍ଜିମାନଙ୍କରେ ଅର୍ଜିଦାରର ତାପର୍ଯ୍ୟ ଜଣା କରିବାରେ ହୁଡିଲା ପରିରେ କେତେକ କଥାର ଦୃଶ୍ୟ ହେଲା। ଅର୍ଜିରେ ଜଣା କରିବାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିବା ଭାବ ଫିଟିଯାଇ ତହିଁକି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଭାବ କେତେକ ସଙ୍ଗତିରେ ସମ୍ଭବିଲା। ଓଡ୍ର ଭାଷାରେ ଥିବା ଯାବନ୍ତ ଅର୍ଜି କଚେରିମାନଙ୍କରେ ଦାଖଲ କରି ଘେନିବାର ହେଉଅଛି ବୋଲି ଓ ତେଲୁଗୁ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା କୋ ପ୍ରକାର ଶ୍ରଦ୍ଧା କରାଯାଉଅଛି କି ଓଡ୍ରରେ ଲେଖା ହୋଇଥରଲେ ମଧ୍ୟ ତେମନ୍ତ ଏକା ଧ୍ରଦ୍ଧା କରାଯିବ ବୋଲି ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଜଣା ହୋଇନାହିଁ।'

ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ବିଭିନ୍ନ ଚିଠିପତ୍ର, ବିଜ୍ଞପ୍ତି, ସମନ ଆଦି କିଭଳି ଜାଣିଶୁଣି ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସର୍ବସାଧାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲା, ତାହାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଗେଜେଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ଓଡିଆ ବିଜ୍ଞପ୍ତିର ଅବିକଳ ରୂପ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା।

'ରଇତମାନେ ଆପଣା ପଟ୍ଟାମାନଙ୍କରେ ଲାଗିଥିବା ସରକାରି ଭୂମି ଆସନ୍ତା ବରଷକୁ ଛାଡିଦେବାକୁ ତାପର୍ଯ୍ୟ ଥିବା

ସରିକି ଏପ୍ରେଲ ମାସ ୩୦ ତାରିଖକୁ ଭିତରେ ସେ ଭୂମିମାନଙ୍କ ନମ୍ବର ନାମ ଆପଣାର ତଳେ ଥିବା ସେ ନମ୍ବର ପରାରୁ ବନ୍ଧ ପରିମାଣ ସିସ୍ତୁ ଟଙ୍କା ମଧ ନମୋଦ କରି ଛାଡପତ୍ର ଲେଖି କରଣକାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସନ୍ତକ ସହିତରେ ତହସିଲଦାରଙ୍କ ଜବାବ ନେବାର ଅଛି। ସଦରକାଳ ଅତିକ୍ରମଣ ହେବା ପକ୍ଷକୁ ସେ ଆସନ୍ତା ବରଷକୁ ଆପଣାର ପଟ୍ଟାଭୂମିମାନଙ୍କୁ ପୂରା ସିସ୍ତୁ ସେଇ ଘେନିମା ପୂଚୀ ରଇତଙ୍କୁ ଛାଡ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ।

ଛାଡିଦେବା ଭୂମିମାନେ ଅନ୍ୟତ୍ର ରଇତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବ। ଫେରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏକା ଦିଆଇବାର ଅଛି ବୋଲି ଲୋଡିବା ପକ୍ଷକୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପ୍ରତିକି ଆପଣାର ଦରଖାସ୍ତ ବଳହୀନ ହେବାର ବୋଲି ଜାଣିବାର ଅଛି। ଏ ସଙ୍ଗତି ରଇତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରଣ କାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଉତ୍ତମ କରି ଜଣା କରି ସେଥିକୁ ଅନୁସରି ଅମଳ ଚଳାଉଥିବାର ଅଛି।

ଓଡିଆଭାଷାରେ ସରକାରୀ କାମ ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ମହାରାଣୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଠିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜିଲ୍ଲା ପାଠଶାଳାରେ ୨୯.୭.୧୮୭୩ରେ ଓଡିଆ ହିତବାଦିନୀ ସଭାର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଠକ ବସି ଏହାର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରାଗଲା। ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେଉଥିବାରୁ ଉଭୟ ଇଂରେଜ ଓ ତେଲୁଗୁ କର୍ମଚାରୀ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ। ଯେକୌଣସି ଉପାୟରେ ଓଡିଆ ହିତବାଦିନୀ ସଭାକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ସହିତ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର ଦେଓଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ହ୍ରାସ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡଯନ୍ତ୍ର କଲେ। ଏହି ମାଟିର ସବୁ ଜନବିରୋଧୀ ଷଡଯନ୍ତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ନାୟକ ତହସିଲଦାର ଦୀନବନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ କନ୍ଧ ନେତା ପର୍ଶୁରାମ କହଁର ଓ ବ୍ରିଟିଶ ଏଜେଣ୍ଟ ଫୋର୍ବେସଙ୍କ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କାଟିଙ୍ଗିଆ ଜମିଦାରିରୁ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର ଦେଓଙ୍କୁ ୨୫.୪.୧୮୭୪ରେ ଉଚ୍ଛେଦ କରାଗଲା। ଭାଷାକୁ ନେଇ ଏକ ଗଣ ବିଦ୍ରୋହର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଅନ୍ଧାରୀ ମୂଳକର ସେହି ମାଟିପ୍ରାଣ ସଂସ୍କୃତି ସଂସ୍କାରକ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର ଦେଓଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ସଂକୁଚିତ କରାଯାଇ ମାତ୍ର ବାର୍ଷିକ ୫୦ଟଙ୍କାର ପେନସନ ମଧରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପଥକୁ ସୀମିତ କରାଗଲା। ସମ୍ପତ୍ତି ଚାଲିଗଲା ପରେ ନିରୂପାୟ ଶୂନ୍ୟ ଭେଙ୍କେଟେଶ୍ୱର ଓଡିଆ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇ ନ ପାରିବାରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ୧୮୮୩ରେ ଯୁବ ବୟସରେ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁଲାଭ କଲେ। ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ନେଇ ଇଂରେଜ ଶାସକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ କରି ସମଗ୍ର ଓଡିଶାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ୱରକୁ ଚାପି ଦିଆଗଲା।

ଏହି ଭାଷା ଓ ଜାତିପ୍ରେମୀ ମହାମନୀଷୀଙ୍କ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବ୍ୟଥିତ ତଥା ଦିଗହରା ହୋଇଥିବା ଉଇଲିୟମ ମହାନ୍ତି ସ୍ୱାଭିମାନୀ ଓଡିଆଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୮୭୬ରେ 'ସ୍ୱଦେଶୀ' ନାମକ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ପତ୍ରିକା ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ। ମାତ୍ର ଏହା ନ ଚାଲିବାରୁ ବାଧ ହୋଇ ତିନୋଟି ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ। ଉଗ୍ର ଓଡିଆ ଭାବନା ଏହି ପତ୍ରିକାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ଅଣଓଡିଆଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦରେ ଏହାର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା।

ଏବେ ଏହି ଐତିହାସିକ ଘଟଣାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ପୁଣି ଦେଖାଦେଇଛି। ଭାଷାଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଥମ ରାଜ୍ୟ ଓଡିଶାର ଶାସନ ଓଡିଆରେ କରିବା ପାଇଁ ୧୯୫୪ରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଚଳ ଥିବା ଭାଷା ଆଇନକୁ ସଚଳ କରିବା ପାଇଁ ଓଡିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାପରେ ୭ଜଣ ବେସରକାରୀ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରୀସ୍ତରୀୟ କମିଟି ଗଠନ କଲେ। କମିଟିର ୪ଟି ବୈଠକରେ ପ୍ରାୟ ୧୦ଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଯାଇ ଦୀର୍ଘ ୬୦ବର୍ଷର ଭାଷା ଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା। ଓଡିଆଭାଷା ଓ ଜାତିପାଇଁ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ଓଡିଆଭାଷାର ପ୍ରଥମ ଶହୀଦ୍ ଭେଙ୍କଟେଶ୍ୱର ଦେଓଙ୍କ ଓଡିଆ ହିତବାଦିନୀ ସଭାର ସ୍ୱର ଯେପରି ସମୟକ୍ରମେ ସମଗ୍ର ଓଡିଶାବାସୀଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ଗଞ୍ଜାମ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା, ଠିକ ସେହିପରି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତାର ଭିତ୍ତିରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଓଡିଆ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟକ୍ରମେ ପୁଣି ଏକ ଗଣ ସଂଗଠନଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳନ ମାଧ୍ୟମରେ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ ବ୍ୟାପିଯାଇ ଓଡିଆରେ ଶିକ୍ଷା, ଶାସନର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ପୂରଣ କରିବ।

ସହାୟକ ପୁସ୍ତିକା

୧. *O'malley, L.S.S.* "Bengal District Gazetteer : Sambalpur", 1909, p-34-36

୨. *Behara, Dandapani* , "Freedom Movement in the State of Ghumsar in Orissa, 1836-1866", Punthi Pustak, 1984 , PP_ 100-101

୩. ପୃଷ୍ଟି, ସୁବ୍ରତ କୁମାର, ଓଡିଆଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ପରିଚୟ, ଏ.କେ ମିଶ୍ର ପବ୍ଲିଶର୍ସ ପ୍ରା.ଲି. କଟକ,୨୦୧୧, ପୃ–୨୩୪–୨୩୫

୪. *Pati* , *Biswamoy*, "Situating Social History: Orissa, 1800-1997", Orient Blackswan, New Delhi, P-102-103.

୫. ମହାପାତ୍ର, ବାଇକୋଳି, ଓଡିଆ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିର, କଟକ,୧୯୭୬, ପୃ ୧୮– ୧୯।

୬. *Ghosh, Srikanta* "Law Enforcement in Tribal Areas", p-132, 1987.

୭. *Patnaik, Nihar Ranjan* "Orissa in the First War of Independence" Orissa Review August – 2007, P-14.

୮. *Pati*, *Biswamoy* "Faith Under Fire", Media House, Delhi, 2008 P-51-52.

୯. *Mishra, Chittaranjan* "Role of Venketeshwar Deo on Odia", Odisha Review-April 2016, PP-70-72.

ସଦସ୍ୟ ସଚିବ
'ଓଡିଆ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଗବେଷଣା ସଂସ୍ଥା'
ଘର କ୍ରମାଙ୍କ – ୩ ଆର ୯
ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ନଗର
ଭୁବନେଶ୍ୱର–୧୫

ସେହି ମାଆକୁ ପ୍ରଣାମ

ନିବେଦିତା ଭଞ୍ଜ

ଉତ୍କଳ ଭୂଇଁରେ ଜନମ ଆମର
କୋଟି ପୁଣ୍ୟବଳେ ପାଇଛୁ ତା'କୋଳ
ତା'ପାଣି ପବନେ ଗଢା ଏ ଜୀବନ
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭରିଛ ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନ... ।

ବିମୋହିତ କରେ ତା' ପ୍ରକୃତି ରାଜି
ପତ୍ର ପୁଷ୍ପ ଫଳେ ସାଜିଛି ପ୍ରକୃତି
ଜଳ ସ୍ଥଳ ବନ ପର୍ବତ ଆକାଶ
ନବୀନ ନୀରଦ ମେଖଳା ପଣତ... ।

କେତେ ନଦନଦୀ ବିଶାଳ ଉଦଧି
ଅପୂର୍ବ ଆହ୍ଲାଦେ ଗାଏ ତବ ସ୍ତୁତି
କଳ କଣ୍ଠ କଣ୍ଠେ ପ୍ରଭାତ ପ୍ରସ୍ତୁତି
ଉଷାର ଆଲୋକେ ମାଆର ଆଳତୀ... ।

ତୋର ପ୍ରାଣ କେନ୍ଦ୍ରେ ନୀଳାଦ୍ରି ମଣ୍ଡଳ
ତା' ମଧ୍ୟେ ବିରାଜ ପ୍ରଭୁ ଆଦି ମୂଳ
କେତେ ଗଉରବ କେତେ ସଉରଭ
ଭକତି ମୁକତି ଚଉବର୍ଗ ଭର୍ତ୍ତି
ଚକ୍ରେ ଉଡଇ ବାନା ଚଞ୍ଚଳ... ।

ଉତ୍କ କାରିଗର ନିର୍ମାଣ ଚାତୁରୀ
ଦେଇଛି ସେ ଦେହେ ଚାରୁକଳା ଭରି
କେତେ କଥା କେତେ ଗାଥା
ଜାଗଇ ରୋମାଞ୍ଚ ଭାବନାର ଉତ୍ସ
କେତେ ବୀର ଧୀର ଗଢିଛି ଏ ଦେଶ... ।

ଯେ ଦେଶେ ଧଉଳି ଖଣ୍ଡ ଉଦୟଗିରି
ବଉଦ୍ଧ କୀରତି ଶୋଭେ ଚଉକତି
ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମନ୍ୱୟ ଧର୍ମ
ଝଙ୍କାର ତୋଳୁଛି ଦେଶବାସୀ ପ୍ରେମ
ସେହି ମାଆକୁ ଆମର ପ୍ରଣାମ
ସେହି ମାଆକୁ ଆମର ପ୍ରଣାମ.. ।

୮୬, ସତ୍ୟନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର